# Is er een aantoonbaar causaal verband tussen de kwaliteit van het technisch leesonderwijs in het primair onderwijs (en met name in de groepen 2 en 3) en laaggeletterdheid?

Beantwoord door Maurice de Greef (kennismakelaar Kennisrotonde).

07 oktober 2019 – update 10 januari 2024

KR. 689

## Kort antwoord

Met name onderzoek onder 4- tot 8-jarigen laat zien, dat deelname aan gerichte onderwijsinterventies voor een betere mate van leesvaardigheid kunnen zorgen. Vooral de gekozen didactiek en methoden, de leerkracht en de leeromgeving zelf kunnen bijdragen aan het behalen van betere leesprestaties. Echter, naast deze factoren van het (technisch) leesonderwijs hebben ook kenmerken van leerlingen, hun thuissituatie en de school zelf invloed. Er is sprake van een effect van (technisch) leesonderwijs op de leesvaardigheid, maar de precieze grootte van dat effect is niet duidelijk, vanwege de invloed van de eerdergenoemde andere factoren. Daarnaast kan men pas van laaggeletterdheid spreken als men niet meer kan deelnemen aan het initiële onderwijs waar men nog mogelijkheden kan krijgen om het taalvaardigheidsniveau te verhogen. Men kan wel aangeven wat de mate van taalvaardigheid en specifiek leesvaardigheid is.

Mede daardoor is het eenduidige verband tussen (technisch) leesonderwijs en de mate van geletterdheid niet vast te stellen.

## Antwoord

Leerlingen in het primair onderwijs zijn nog volop bezig met hun taalontwikkeling, waardoor het lastig is om te bepalen hoever ze daarin zijn en of er mogelijk sprake is van laaggeletterdheid. Zo lang zij nog leerplichtig zijn, hebben zij nog voldoende mogelijkheden om hun taalvaardigheidsniveau te verhogen. In feite kan men pas van laaggeletterdheid spreken als men niet meer kan deelnemen aan het initiële onderwijs. Men kan wel aangeven wat de mate van taalvaardigheid en specifiek leesvaardigheid is.

Nederland neemt deel aan drie internationale onderzoeken, waarbij men kijkt naar het niveau van functioneren van mensen op een aantal kernvaardigheden (waaronder taal en rekenen). Op basis van deze onderzoeken kan men aangeven of er een risico bestaat dat mensen laaggeletterdheid zijn of kunnen worden. De score op leesvaardigheid in het primair onderwijs wordt in kaart gebracht door het internationale PIRLS onderzoek (Progress in International Reading Literacy Study). Dit onderzoek geeft inzicht in de resultaten van leesvaardigheid onder 4206 Nederlandse leerlingen uit groep 6 (Gubbels et al., 2017). Diverse onderzoeken laten zien, dat verschillende kenmerken zoals die van de leerlingen zelf, de

thuisomgeving en kenmerken van de school en het onderwijs van invloed kunnen zijn op de leesvaardigheidsscores (Gubbels et al., 2017; Notten & De Wijs, 2007; Wasik, 2012; Bowers et al., 2010; Kirk et al., 2014; Day et al., 2015). Vraag is welke factoren de meeste invloed hebben.

## Invloed van leerlingkenmerken

Factoren als geslacht, ontwikkelde functies en leerlingattitude hangen samen met leesprestaties. Zo scoren bijvoorbeeld meisjes hoger dan jongens (Gubbels et al., 2017). Ook kunnen cognitie, houding en auditieve functies van het kind zelf de leesprestaties beïnvloeden. Zo geven een aantal studies aan, dat er een verband is tussen problemen met luisteren of horen en leren lezen (Hornickel en Kraus, 2013) en de fijne motoriek en de oog-hand coördinatie met leren schrijven (Cavey, 2000). Daarnaast blijkt, dat mensen met een groter werkgeheugen beter zijn in begrijpend lezen (Christoffels et al., 2017). Ten slotte behalen leerlingen hogere leesprestaties als ze lezen leuk vinden (Kuhlemeier et al., 2014).

## Invloed van thuissituatie

Resultaten van het PIAAC onderzoek (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) laten zien, dat kinderen driemaal een grotere kans hebben om later laaggeletterd te worden als beide ouders laagopgeleid zijn (Buisman et al., 2013). Als kinderen in gezinnen met laaggeletterde ouders opgroeien, presteren ze minder goed op het gebied van taal (Notten & De Wijs, 2007). Ouders die laaggeletterd zijn, hebben daarnaast moeite om thuis de omgang met taal te stimuleren, wat het taalniveau van het kind negatief kan beïnvloeden (Wasik, 2012). Als ouders hun kinderen echter met specifieke taalactiviteiten begeleiden, verbetert de leesvaardigheid van de kinderen (Sénéchal & Young, 2008). Daarnaast scoren leerlingen die thuis (bijna) altijd Nederlands spreken hoger op leesprestaties dan leerlingen waar dit veel minder of niet het geval is (Gubbels et al., 2017).

## Invloedrijke factoren vanuit het onderwijs

Er zijn verschillende factoren binnen het onderwijs, zoals de didactiek en gehanteerde methoden, de leerkracht en de leeromgeving die de leesresultaten kunnen beïnvloeden.

Allereerst lijken de didactiek en gehanteerde methoden van belang te zijn. Zo blijkt uit onderzoek van Weiland en Yoshikawa (2013) onder 2018 4- en 5-jarigen naast onderzoek van Piasta et al. (2012) naar een specifieke taalaanpak onder 550 4-jarigen, dat deelname aan een programma voor aanvang van de kleuterschool voor een betere taalvaardigheid kan zorgen. Maar ook door inzet van een extra lesprogramma voor lezen behalen 5- en 6-jarigen betere resultaten (Higgins et al., 2015). Volgens Vernooy (2013) kunnen kinderen leesproblemen ervaren, als het leesonderwijs niet optimaal is door ineffectieve differentiatie, te weinig tijd nemen voor de zwakke lezers, onvoldoende doelgerichtheid, onvoldoende expliciete instructie en onvoldoende tijd voor lezen. Ook slechte leesmethoden of methoden die niet volledig worden behandeld, maken het leesonderwijs niet optimaal. De inzichten van Vernooy (2013) worden deels bevestigd door Bowers et al. (2010), die door een meta-analyse onder 22 studies inzichtelijk maken, dat juist de taalvaardigheid van leerlingen verbetert als er morfologische instructie (naast andere taalinstructie) wordt gegeven. Dit kan het morfologisch bewustzijn ten goede komen, wat van positieve invloed is op de taalontwikkeling van leerlingen (Carlisle, 2010). Het morfologisch bewustzijn draagt namelijk bij aan de woordenschat en geeft betekenis aan de woorden of delen daarvan (NRO, 2019). Verder geven Pillinger en Wood (2014) aan, dat specifieke begeleiding zoals samen lezen en lezen in

dialoog de taalontwikkeling ten goede kan komen. Daarnaast leidt samenwerkend leren gericht op taalvaardigheid tot een betere mate van leesvaardigheid van kinderen in groep 2 en 3 (Pallante & Kim, 2013).

Ten tweede laten volgens Vernooy (2013) verschillende onderzoeken zien, dat ook de leerkracht een effectieve bijdrage kan leveren aan het leren lezen. Met name het hebben van een goede leesdeskundigheid en het hanteren van een goed klassenmanagement zijn van belang (Christoffels et al., 2017). Het optimaliseren van de deskundigheid van de leerkracht kan de leerprestaties ten goede komen. Onderzoek naar een speciaal programma voor leerkrachten, waarbij zij de kans kregen om een fysieke activiteit te combineren met taalactiviteiten voor 3- tot 4-jarige kinderen laat zien, dat de kinderen een betere mate van geletterdheid kregen (Kirk et al., 2014).

Ten derde blijkt uit onderzoek onder kinderen in groep 3, dat de leeromgeving in de klas van invloed kan zijn op de leesvaardigheid (Day et al., 2015). Kinderen die in een klas met meer onproductieve uren zonder instructie zaten, hadden mindere resultaten op het gebied van taal. Ook samenwerking met een leeromgeving buiten de klas - bijvoorbeeld de bibliotheek - blijkt ervoor te zorgen, dat de leesvaardigheid van kinderen vooruit kan gaan (Nielen, 2016).

### Combinatie van invloedrijke factoren op mate van taalvaardigheid onder leerlingen in het primair onderwijs

Uit de verschillende onderzoeken wordt duidelijk, dat het onderwijs een effectieve bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de leesresultaten. Met name jonge kinderen (circa 4 tot 8 jaar) kunnen leesvaardiger worden na deelname aan gerichte onderwijsinterventies. Met name de gekozen didactiek en methoden, de leerkracht en de leeromgeving zelf kunnen bijdragen aan het behalen van betere leesprestaties. Echter zijn er naast het onderwijs ook andere factoren van invloed op de ontwikkeling van taalvaardigheid van leerlingen in het primair onderwijs. Naast leerlingkenmerken en de thuissituatie kan ook de school zelf van invloed zijn op de mate van geletterdheid van kinderen. Zo scoren leerlingen gemiddeld genomen ook het laagst op leesvaardigheid, als ze bijvoorbeeld op een school zitten waar meer dan een kwart van de leerlingen uit een economisch achtergesteld gezin afkomstig is (Gubbels et al., 2017).

Het (technisch) leesonderwijs heeft wel effect op de mate van taalvaardigheid van kinderen in het primair onderwijs, maar staat niet op zichzelf door de invloed van de leerlingkenmerken, thuissituatie en de school zelf. Daarom is het precieze effect van technisch leesonderwijs op de mate van geletterdheid moeilijk vast te stellen.

## Geraadpleegde bronnen

Bowers, P.N., Kirby, J.R. & Deacon, S.H. (2010). The Effects of Morphological Instruction on Literacy Skills: A Systematic Review of the Literature. *Review of Educational Research, 80 (2)*, p. 144 – 179.

Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W., & Van der Velden, R. (2013). *PIAAC: Kernvaardigheden voor werk en leven: Resultaten van de Nederlandse survey 2012*. Den Bosch: ECBO.

Carlisle, J.F. (2010). Effects of Instruction in Morphological Awareness on Literacy Achievement: An Integrative Review. *Reading Research Quarterly, 45 (4)*, p. 464 – 487.

Cavey, D.W. (2000). *Dysgraphia: Why Johnny can't write (3rd edition)*. Austin, TX: ProEd.

Christoffels, I., Groot, A., Clement, C. & Lam J.F. (2017). *Preventie door interventie: Literatuurstudie naar lees- en schrijfachterstanden bij kinderen en jongeren*. Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

Day, S.L., McDonald Connor, C. & McClelland, M.M. (2015). Children's behavorial regulation and literacy: The impact of the first grade classroom environment. *Journal of School Psychology 53*, p. 409 – 428.

Gubbels, J., Netten, A. & Verhoeven, L. (2017). *Vijftien jaar leesprestaties in Nederland: PIRLS - 2016*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands Radboud Universiteit, Behavioural Science Institute.

Higgins, E., Fitzgerald, J. & Howard, S. (2015). "Literacy Lift-Off": an experimental evaluation of a reading recovery programme on literacy skills and reading self-concept. *Educational Psychology in Practice, 31 (3)*, p. 247 – 264.

Hornickel, J., & Kraus, N. (2013). Unstable Representation of Sound: A Biological Marker of Dyslexia. *The Journal of Neuroscience, 33*, p. 3500 - 3504.

Kirk, S.M., Vizcarra, C.R., Looney, E.C. & Kirk, E.P. (2012). Using Physical Activity to Teach Academic Content: A Study of the Effects on Literacy in Head Start Preschoolers. *Early Childhood Education Journal, 42*, p. 181 – 189.

Kuhlemeier, H., Jolink, A., Krämer, I., Hemker, B., Jongen, I., Berkel, S. van den. & Bechger, T. (2014). *Balans van de leesvaardigheid in het basis- en speciaal basisonderwijs 2: Uitkomsten van de peilingen in 2011 en 2012 in groep 8, groep 5 en de eindgroep van het SBO. PPON-reeks nummer 54*. Arnhem: Stichting Cito.

Nielen, T.M.J. (2016). *Alitercy: causes and solutions*. Leiden: Leiden University.

Notten, N., & De Wijs, F. (2017). *Een beeld van de laaggeletterde ouder: Een onderzoek naar achtergrondkenmerken, leesopvoeding en taalprestaties in laaggeletterde gezinnen*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Kennisrotonde (2019). *Welke leerprincipes zijn het beste voor het vloeiend leren lezen en spellen bij kinderen in groep 3?*

Pallante, D.H. & Kim, Y.-S. (2013). The effect of a multicomponent literacy instruction model on literacy growth for kindergartners and first-grade students in Chile. *International Journal of Psychology, 48 (5)*, p. 747 – 761.

Piasta, S.B., Justice, L.M., McGinty, A.S. & Kaderavek, J.N. (2012). *Child Development 83 (3)*, p. 810 – 820.

Pillinger, C. & Wood, C. (2014). Pilot study evaluating the impact of dialogic reading and shared reading at transition to primary school: early literacy skills and parental attitudes. *Literacy 48 (3)*, p. 155 – 163.

Sénéchal, M., & Young, L. (2008). The Effect of Family Literacy Interventions on Children's Acquisition of Reading from. *Review of Educational Research 78(4)*, p. 880-907.

Vernooy, K. (2013). Het verbeteren van de leesvaardigheid nader bekeken. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk 52 (5)*, p. 210 – 223.

Wasik, B.H. (2012). The role of Family Literacy in Society. In B. H. Wasik (Ed.), *Handbook of family literacy: Second edition*. New York: Routledge.

Weiland, C. & Yoshikawa, H. (2013). Impacts of a Prekindergarten Program on Children's Mathematics, Language, Literacy, Executive Function, and Emotional Skills. *Child Development, 84 (6)*, p. 2112 – 2130.

## Meer weten?

Andere relevant Kennisrotonde-antwoorden:

Welke leerprincipes zijn het beste voor het vloeiend leren lezen en spellen bij kinderen in groep 3?

Hoe kan taalonderwijs in groep 2 ervoor zorgen dat kinderen goed voorbereid instromen in groep 3?

Welke interventies stimuleren de technische leesontwikkeling van zwakke lezers in groep 3?

Welke interventies stimuleren de leesontwikkeling van goede technische lezers in groep 3-5?

Is er samenhang tussen motorische handschriftproblemen en leesproblemen bij leerlingen in groep 3 en 4?

## Over deze vraag

| | |
|---|---|
| Opgesteld door: | Maurice de Greef (kennismakelaar Kennisrotonde) |
| Vraagsteller: | Directeur beleidsmedewerker po |
| Onderwijssector: | PO |
| Trefwoorden: | Laaggeletterdheid - leesonderwijs - groep 1/2 - groep 3 - taalvaardigheid |
| Referentie: | Kennisrotonde. (2024). *Is er een aantoonbaar causaal verband tussen de kwaliteit van het technisch leesonderwijs in het primair onderwijs (en met name in de groepen 2 en 3) en laaggeletterdheid?* (KR. 689) (1e update) |

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.